

Ittész Mihály:

„...behívtak őrszolgálatra egy másik, szellemi őrseregbe...”

Kodály Zoltán munkássága az I. világháború idején¹

Előhang

Kodály Zoltán számára az 1914-es év a szokásos módon indult: néhány népdalgyűjtő út, zeneakadémiai oktatás, szakmai-közéleti események – mintha semmi vészterhes nem forrongott volna valahol mélyen, a felszín alatt. Két, civilizációs szempontból hatalmas kontrasztot jelentő utazást, amelyek mélyebb nyomot hagytak Kodály tudományos, illetve alkotóművészi munkáján, ki kell emelnünk.

Április 26. – május 2.: bukovinai gyűjtőút. Hét helységben – Andrásfalva, Fogadjisten, Hadikfalva, Istensegíts, Józseffalva, Gurasolce, Granicești – 347 énekes és hangszeres tételt gyűjtött. Később az egyik fontos „lelet” jelentőségét így fogalmazta meg:

Hogy Árgirus históriája [...] mint eleven ének maig megélt a nép közt, 1914 tavaszán, bukovinai gyűjtőúton, Istensegítsben tudtam meg.²

Június 19.: Kodály, feleségével és Bartókkal Párizsba utazik. A nyugat-európai utat mindketten talán csak epizódnak tekintették fő hivatásuk teljesítése mellett. Erről tanúskodik Bartók 1914 júniusában, párizsi utazása előtt édesanyjának írott levele: „Pár hét múlva hazajövök; itthon pihenek 2-3 hétig és csak aztán megyek Moldvába 3-4 hétre.”³

Nemcsak személyes terveik megvalósításának, hanem az egész magyar népzene tudomány kára, hogy a háború és annak határ-átrajzoló következménye kegyetlenül megghiúsította Kodály visszatérését a további gazdag anyagot ígérő Bukovinába, valamint Bartók moldvai tervének valóra váltását is.

Június 28.: Szarajevóban meggyilkolják Ferenc Ferdinánd trónörökösét és feleségét.

Július 2.: Kodályék továbbutaznak Svájcba, Bartók Franciaországban marad.

Július 28.: Hadüzenet Szerbiának, aztán mind több hadüzenet: kitört az I. világháború.

¹ Az MTA BTK Zenetudományi Intézetben, 2014. november 27-én, *A zene és a nagy háború* címmel megrendezett konferencián tartott előadás szerkesztett változata.

² Árgirus nótája. In: *Visszatekintés*, II. 80.

³ 1914. június 2. Bartók Béla családi levelei, 319. sz.

Augusztus elején Kodályék visszatérnek Budapestre. A svájci üdülésről és annak kényszerű, fegyvercsörgéstől zajos végéről, ahogy ők megélték, a zeneszerző egy leveléből értesülhetünk. Kodály közismerten szűkszavú volt, leginkább talán akkor, amikor műveiről, azok belső indítékairól esett volna szó. A Londonban lévő Léner-vonósnégyes két tagjának – Léner Jenő primáriusnak és Hartmann Imre csellistának – majd tíz évvel a mű keletkezése után szokatlan részletességgel írt a hegedű–celló *Duó* keletkezéséről.⁴

1914 nyarán a legelsőrendű lelki és testi dispositióban töltöttem néhány hetet Svájcban. A háborúüzenet napja feleségemtől Zermattban talált. Egy-két nap alatt kiürült az egész hely, nekünk is búcsúznunk kellett a leghatalmasabb hegylátványoktól, mert bezárták a szállókat.

Ezt olvasva eszünkbe juthat Thomas Mann nevezetes regénye, *A varázshegy*. A *mennykőcsapás* című zárófejezetben az író drámai leírását adja a szanatóriumban gyógyulók, pihenők pánikszerű távozásának – ki haza, ki a csatmezőre, mint a főhős, Hans Castorp. Kodály hűvös tárgyilagossággal számol be az eseményekről.

Az út utolsó szakaszát a svájci határra már teherkocsiban kellett megtennünk, mert Svájc is mozgósított. Egy tiroli határközségben (Feldkirch) kellett vesztegelnünk napokig. Itt jelent meg hirtelen a duó víziója. Soha azelőtt nem gondoltam rá, hogy ilyen összeállításra írjak. [...] Kótapapírt Feldkirchben nem lehetett kapni, ezért az 1. tétel, amit ott írtam le szinte végig változatlanul, iskolai kótásfüzetbe van írva.

Ilyen talajból nőtt ki a Duó. Hogy mások valaha megtalálnak benne akár a hegyóriások leírhatatlan nagyságából, akár egy hirtelen háború homályos sejtelmeiből valamit, nagy kérdés marad.

Talán az I. tétel hozza leginkább elénk „a hegyóriások leírhatatlan nagyságát”. A II. tétel elejéből a természet nyugalma, a szemlélődő ember enyhe melankóliája árad, amelyet „egy hirtelen háború homályos sejtelme” zavar meg a celló vészterhes tremolóival, a hegedű sikolyaival.

A külső-belső feszültséget és a szemlélődés magányosságát a III. tételben a népzene határozottan közösségi hangjával oldja fel – az élet megy tovább... Külön említésre méltó a friss népzene gyűjtő élményekre visszautaló, Trió szerepet betöltő, variáltan visszatérő szakasz. Erről összehasonlító kottapéldánk tanúskodik:

⁴ 1924. február 8., Kodály Zoltán levelei, 109. sz.

Duó, III. *Trió és népdal-forrása: „Túll a vizen, Tótországon...”*
Énekelte Sebestyén László (50) Andrásfalva.⁵

1. kottapélda: Duó, III. – Trió népdalmintája

Kövessük Kodályt 1914 őszén:

Szeptember: megkezdődik a tanítás a Zeneakadémián.

Október 1.: Kodály első katonadal-lejegyzései Budapesten.

November 25.: Folynak a sorozások. Kodály az Önkéntes őrsereg tagja lesz. Erre az eseményre két évvel később, polgárőr csoportjának parancsnokához, Rolla János mérnökhöz írott, elbocsátását kérő levelében⁶ így emlékezett:

1914 őszén, mikor az oroszok benn álltak, s minden kulturális munka, úgy látszott, megakad: beléptem az őrseregbe én is a legcsekélyebb hivatalos presszió vagy rábeszélés nélkül.

December 10.: A budai Alagúthoz kirendelt szakasz tagjaként Kodály első ízben vesz részt őrtjáraton.⁷

December 12.: Résztvett a „népfelkelő bemutató szemlén”. Bartók várakozásával ellentétben, hogy tudniillik Kodályt (és Weinert) felmentik a katonai szolgálat alól, mert a Zeneakadémia nem tudja őket nélkülözni,⁸ besorozták a pozsonyi hadkiegészítő parancsnoksághoz, és feleskették. Annyiban azonban Bartóknak lett igaza, hogy Kodály behívására valóban nem került sor.

Önkéntes őrszolgálati feladatait – egyes alkalmak kihagyásával – jó két évig teljesítette, olykor úgy, hogy az ügyeleti helyiségbe magával vitte munkáját. 1916 karácsonya előtt aztán felmentését kérte. Kérelmének indokát az időközben megnövekedett szakmai feladatai jelentették. Ismét a Rolla János őrsparancsnokhoz írott levelet idézzük:

...az első kábultság után megint megkezdődtek a munkálatok minden kulturális intézménynél s engem hívtak, **behívtak őrszolgálatra egy másik szellemi őrseregbe**, amelynek munkája a közre nézve van olyan fontos, mint az én őrszolgálatom volt.⁹

⁵ Erdélyi magyarság – Népdalok, 29. sz.

⁶ 1916. december 22. [?] Kodály Zoltán levelei, 86. sz.

⁷ Az önkéntes polgárőrségben való szolgálat fotó-dokumentumát ld. Eősze: Kodály Zoltán élete képekben és dokumentumokban (1971), 66. kép; valamint Bónis: Élet-pálya – Kodály Zoltán, 145. kép.

⁸ 1914. november 29. Bartók Béla családi levelei, 322. sz.

⁹ Az idézetben kék színnel kiemelt rész-mondatban a levélközlésben (ld. a 6. jegyzetet) nincs vessző, s nehéz eldönteni, nem csak tollhibáról van-e szó. Éppen ezért az előadás címeként kiemelve kissé hangsúlyosabb értelmet adva, beillesztettem a vesszőt.

A továbbiakban nem követjük eseménynaptár részletességgel Kodály hátsországi életét a nagy háború végéig. Fontosabb tevékenységi területeit kell áttekintenünk. Először a népzene kutatói területet: a gyűjtői munkát, illetve a publikációkat.

Népdalgyűjtés

1915. tavasz: a Kisfaludy Társaságtól kiadvány szerkesztési megbízatást kapott, majd a Kisfaludy Társaság és Folklore Fellows felkérése érkezett: „*Nagyszalonta néprajzi anyagának zenei összegyűjtésére [...] rendezés, sajtó alá készítése...*”

A tényleges gyűjtésre – a már mások által begyűjtött anyag ismeretében, annak revíziója érdekében – 1916–1917 fordulóján került sor.

1915. ősz: Vallás és Közoktatási Minisztérium megbízása *nagyszabású katonadal gyűjteményre* Bartókkal közös feladatként Kodály egyéb helyszínek mellett kassai, ránkfüredi (1916. augusztus 8–12.) és nagyszalontai (1916. október 4–6.) laktanyákban végzett gyűjtéssel tett eleget. Eredményeik bemutatásának fóruma lett volna a monarchia népeinek katonadalait bemutató sorozat keretében tervezett *Száz magyar katonadal* című kiadvány.¹⁰

1916.: Turáni Társaság felkérése: rokonnépi gyűjtésre a fogolytáborokban. (Ez a terv azonban nem valósult meg.) Volt tanítványának, a galíciai hadikórházban lábadozó Balogh Ernőnek is azt javasolta, hogy töltsen hasznosan a lábadozási időt: gyűjtsön népdalokat a katonatársaktól (1916. szeptember 29.).¹¹

Közben Kodály Zoltánnak egy más természetű feladata is akadt:

1916. december: miniszteri meghívás a Wahrman-díj zsűrijébe (az MTA által kezelt alapítvány az ipari-kereskedelmi innovációt jutalmazta).¹²

Népzene tudományi közlemények – a legfontosabbak kiemelésével:

A hitetlen férj – *Ethnographia*, 1915

Három koldusének forrása – *Ethnographia*, 1916

Válasz Litkey Menyhértnek – *Ethnographia*, 1917

Ötfokú hangsor a magyar népzeneben – *Zenei Szemle*, 1917

Kelemen kómiés balladája – *Ethnographia*, 1918

¹⁰ E témával a konferencián Szalay Olga eladása foglalkozott.

¹¹ Kodály Zoltán levelei, 84. sz.

¹² http://mta.hu/mta_181_kozgyulese/wahrmann_mor-dij-127447

A Csík megyei Kászonjakabfalván 1912-ben gyűjtött ballada közreadása kapcsán gyűjtésmódszertani kérdést is felvetett – háborús vetületben:

...szükség lett volna egy idő múlva újabb fölvételre. Erre a háború miatt mindeddig nem volt alkalom, s ma már kevés a reményem, hogy még életben találjam László Máténé asszonyt, aki már akkor 65 éven felül volt.¹³

További említésre méltó tevékenységei:

Szabadegyetemi előadások, 1917

Zenekritikusi tevékenység, 1917–1919

A Rolla őrpáncsnokhoz írott levélben kitért a zeneakadémiai feladatokra, és elég érdekesen érintette a kompozíciós munkát:

Mindezek mellett hivatalomat csakúgy el kell látnom, mint azelőtt, sőt tanítványaim száma növekedett. Hogy a zeneszerzés terén is folytonosan dolgozom, csak mellékesen említem.

Zeneszerzés

Ha Kodálynak az 1914–1918 között végzett zeneszerzői munkájáról szólunk, a régi mondást talán kérdőjellel kell idéznünk: igaz-e, hogy *inter arma silent Musae*? Ebből az időből valók (a diákkori zsengett nem számítva) Kodály első férfikarai, a dalárdák egyik kedvelt műfajában: bordalok, csak éppen zenéjükben s költői forrásukban távol a Liedertafeltől. Ezek egyikében és az időszak dalaiban is találunk nagyon is időszerű utalásokat, költői üzeneteket:

Kölcsey Ferenc: *Bordal* – Kodály férfikara, 1914 szeptemberéből.¹⁴

Igyunk derűre, igyunk borúra! / Úgyis hol kedvre, úgyis hol búra / Fordul az élet.

[...]

Minden por, álmom, s füst e világon; / Mi haszna gázol a boldogságon / A hír barátja?

Ha dob riadt a harc reggelére, / Patakban omlik hullámozó vére, / S bérét más látja.

[...]

Úgy is csak búra, sohase fordul jóra az élet.

Balázs Béla: *Éjjel* – Kodály: Öt dal, Op. 9., 3. sz. (1915)¹⁵

Egyedül ödöngök az üres utcákon, / Konganak lassú lépéseim.

Kondul az éjszaka fekete öble / Fájdalmas, nehéz ütésein.

¹³ Kelemen kőmies balladája. In: Visszatekintés, II. 77.

¹⁴ Párdarabja 1917-ből már nem „keserű bordal”: a *Mulató gajd* (17. századi ismeretlen versére) életkedvtől duzzadó, igazi mulató nóta.

¹⁵ Az 1915–18 között keletkezett *Öt dal*, Op. 9. sorozat (nem zárt ciklus!) további darabjai: 1-2.

Ady Endre: *Ádám, hol vagy?* / *Sappho szerelmes éneke* // 4-5. Balázs Béla: *Kicsi virágom* / *Az erdő.*

*Függönyös ablakok mögött kik alusztok, / Félrevert harangról álmodtok-e?
Félrevert harangról, olthatatlan tűzről, / Nagy félelemről álmodtok-e?*

Külön ki kell térnünk a Móricz Zsigmond felkérésére 1917-ban írott színpadi zene sorsára. Először a *Pacsirtaszó* című Móricz-színmű parasztbál-jelenetének zenéjeként készült egy kisenekari tétel több népdal és egy hangszeres darab felhasználásával. A Nemzeti Színház együttesének azonban nehéznek bizonyult, de a színmű is hamar lekerült a műsorról. Azonban a monarchia hadügyminisztériuma által kezdeményezett, hadiözvegyek és -árvák megsegítésére szervezett, bécsi jótékonyági célú történelmi hangversenyen elhangzott *Alte ungarische Volksweisen (Régi magyar népdalok)* címen.¹⁶ Ugyanezen a koncerten (Bécs, 1918. január 12.) hangzott el először, majd a budapesti testvérrendezvényen (1918. február 11.) az önfeláldozó hősiességről szóló *Kádár István* című históriás ének feldolgozása is.¹⁷ A nevezetes levélben „mellékesnek” mondott munkáról az 1918. május 7-én tartott második szerzői esten bő terméssel adott számot:

Duó, Op. 7 – 1914

Szonáta szóló gordonkára, Op. 8 – 1915

Megkésett melódiák, Op.6 – 1912–1916

A hét dal közül három komponálása a háborús évekre esett:

1915 – *Búsan csörög a lomb* (Kölcsey)

1916 – *Levéltöredék barátnémhoz* (Berzsenyi), *A farsang búcsúszavai* (Csokonai)

II. vonósnégyes, Op. 10. – 1916–1918

A zeneszerzői munka további eredménye 1917–1918-ban:

Hét zongoradarab, Op. 11., mellyel tulajdonképpen a műfajtól el is búcsúzik a szerző. Némelyik darab datálását nagyon is jelentőségteljesnek érezhetjük, főleg a népdal-feldolgozások esetében. A sorozat rövid első darabja – *Lento* (1917. november 13.) szerzőjének egyik legkülönösebb zongora-miniatűrje, elvontságában is reményvesztett hangjával. Keletkezése idejét tekintve testvérdarabja a 6. szám, a *Székely nóta* (1917. november – a nap megjelölése nélkül):

¹⁶ A darab zenei anyaga végleges formáját a *Magyar rondó* Farkas Ferenc gondozásában megjelent zenekari, illetve a szerzői cselló–zongora változatában nyerte el. – Farkas Ferenc: Kodály Magyar rondójának első kiadásához. In: Bónis Ferenc (szerk.): Kodály Zoltán és Szabolcsi Bence emlékezete. Kecskemét: Kodály Intézet, 1992. 118-134.

¹⁷ Magyar Népzene, VII. Régi harcokról (37. sz.) A bécsi és budapesti hangversenyek dokumentumait ld. Bónis Ferenc: Élet-pálya – Kodály Zoltán, 170–173. old.

„*Sír az út előttem / Bánkódik az ösveny, / Még az is azt mondja: / Áldjon még az Isten!*”

A forrásjegyzék szerinti 5–6. strófa a keserves nóta időszerűségét még kiemeli:

5. „*Köszönöm apámnak, / Jó édesanyámnak, / Hogy jó fiut nevelt / Bojgó katonának.*”

6. „*Bojgó katonának, / Császár szolgájának, / Bojgó katonának, / Császár szolgájának.*”

Olsvai Imre hívta fel a figyelmemet a sorozat legismertebb darabjának, a *Székely keserves* című 2. számnak ugyancsak árulkodó keletkezési dátumára: 1918. november. E dátum tükrében joggal gondolhatjuk: itt többről van szó, mint *egy*, otthonról bizonytalan kimenetelű útra induló embernek a keserves búcsúzásáról. Szokatlan módon a hangszeres mű kottájában mintegy mottóként ott áll az első két dallamsor szövege:

„*Sirass édesanyám, míg előtted járok, / Mert aztán sirathatsz, ha tőled elválok.*”

Inkább a közösségi sors, mint egyes emberé–embereké állhat Kodály témaválasztása mögött. A szerzői datálás alapján a háború áldozatainak siratásánál is többnek vélhetjük e kompozíciót – talán egész Erdély sorsát panaszolja, hisz akkor kezdték meg a román csapatok Erdély megszállását.¹⁸

Utóhang

Az 1914-es bukovinai és az 1916–1917-es nagyszalontai gyűjtések eredményeiről mintegy tudományos és művészi számadás készült Kodály és részben Bartók műhelyében. A bukovinai „expedíció” ugyan a világháború kitörése előtt volt, de a háború következményei különös jelentőséget adtak az ott, Erdélyben és általában a trianoni határon túl fellelt népdaloknak.

[1. kép: A Magyar Királyság néprajzi térképe \(1910\) az új határokkal](#)

Kodály és Bartók elsőszámú kötelességüknek érezték, hogy amint lehetett, hitet tegyenek az országhatárokkal szétszabdalt magyar nép és kultúra egysége mellett – nem politikai ízű deklarációkkal, hanem népzene-tudományi és zeneszerzői munkával. Közönség elé vitték a nagyobb részben a maguk és kisebb részben mások gyűjtéséből válogatott anyaggal az *Erdélyi magyarság – Népdalok* című kiadványt (Közzé teszik: Bartók Béla és Kodály Zoltán. Kiadja a Népies Irodalmi Társaság Budapesten, 1923).

¹⁸ A kötet további darabjai: 3. „Esik a városban” – 1910. V. 4. *Sírfelirat* (Ujfalussy József tanulmánya egyértelműen Debussy emlékére írott darabként ismerteti-elemzi). 5. és 7. sz. Születésnap „Emma-darab”, III. 17. (1917, 1918).

2. kép: Erdélyi Magyarság – címlap

A már 1921-ben elkészült, Kodály által írt *Elöljáró beszédből* idézünk két fontos gondolatot: „[...] a magyarságnak legrégebb, leggyökeresebb és a folklóre szempontjából legérdekesebb része majdnem kivétel nélkül az elszakított területen él.” Az elszakított területek „között Erdély, mint nyelvi, népköltészeti és népművészeti régiségeink kincsháza, régtől fogva első helyen áll. [...] népzene tekintetében is gazdagabb, eredetibb minden más vidékünkénél [...]”.¹⁹

Népzenei értelemben természetesen Bukovina is Erdélyhez tartozott az 1764-ben, a madéfalvi veszedelem, a siculicidium után odamenekült székelyek leszármazottai révén.

Már idéztük Kodály visszaemlékezését a népzene megőrző erejét bizonyító tapasztalatáról, az *Árgirus históriája* dallamának felfedezéséről. 1920–1921-ben először előadásban mutatta be népzene- és irodalomtörténeti felfedezésének gyümölcsét, majd az *Ethnographiában*, illetve különlenyomatban adta közre.²⁰

3. kép: Árgirus nótája – különlenyomat

Az *Árgirus históriája* dallamával jegyezte fel Kodály a *Katona vagyok én* kezdetű népdalt. Ezt a szöveget hordozza a *Magyar Népzene*, VI. Katonadalok füzetében (32. sz.).

Visszatérve az *Erdélyi magyarság – Népdalok* kötethez, feljegyezhetjük, hogy a kötet 150 népdalából 30, azaz 20 százalék Kodály bukovinai gyűjtéséből való.

Továbbá: összesen 19 bukovinai népdalt használt fel különböző zeneművekben, pedagógiai kiadványban:

Magyar Népzene: 7 darab, s ezzel részben átfedésben: Székely fonó: 7 szám /

Háry János: 3 szám / Gyermekkar: 2 / Vegyeskar: 1 / Ötfokú zene I.: 3 dallam.

Ugyancsak a háborús évek „békebeli” utóhangjaihoz tartozik a *Nagyszalontai gyűjtés*, amelyről több cikkben és a *Népköltési Gyűjtemény* soron következő, XIV. kötetében is beszámolt. Ismertetésében a munka nehézségét is érintette:

¹⁹ Újabb kiadása: *Erdélyi magyar népdalok*. Elöljáró beszéd. Visszatekintés, III. 287.

²⁰ Újabb kiadása: Visszatekintés II. 79-90.

1916-ban felkértek, hogy a Kisfaludy Társaság tervezett szalontai gyűjtése számára a már összegyűjtött dalszövegekhez szerezzem meg a dallamokat. [...] Csakhamar kiderült, hogy ez lehetetlen. A háborús népmozgalom az énekesek, sőt a gyűjtők egy részét is szétszórta a világ minden tájára.

4. kép: Nagyszalontai gyűjtés – címlap

A teljesség igénye nélkül megemlítünk néhány zeneművet, melyek nagyszalontai gyűjtéséből vett népdalokon alapulnak: *A nővérek* – Magyar Népzene, IV. 19. sz. *Rákóczi kesergője* – Magyar Népzene, VII. 42. sz., *Háry János – A kis hercegek kara (Ábécédé)*, *Új esztendőt köszöntő* – gyermekkar, *Nagyszalontai köszöntő* – gyermekkar és *Köszöntő* – vegyeskar (Serkenj fel, kegyes nép).

Főtémánkhöz illőn egy katonadalt idézünk s kötetből.

2. kottapélda: Katonadal a Nagyszalontai gyűjtésből

Nyíltabb vagy áttételes utalásokkal a nagy háború emléke még sokáig ott rezgett a Kodály-művek hangjegyei között is. Még a *Háry János* messzibb történeti eseményeket idéző kalandjaiba is belehallhatjuk az évtizeddel korábbi világégés visszhangjait.

...az első népdal az Operaház színpadán, amely nem távoli kórusban zümmögve, hanem személyesen, agresszíven nótázva szólt, Örzse átka volt. Átok az első világháború földidézőire, bűnöseire, hiénáira. [...] mintha csak Ady nyolc évvel korábbi átkozódásait folytatná: „Ránkhozta a háborút, a Rémet, sírjukban is megátkozott Gazok.”²¹

²¹ Nádasdy Kálmán: Bevezetés Kodály Színpadi műveihez, 1976. In: A Kodály Intézet Évkönyve [I.] Szerk.: Ittész Mihály. Kecskemét–Budapest: Kodály Intézet-Hungexpo, 1982. 21-38. – Ez a népdal a hadfiak között végzett gyűjtésből való: Dara János tizenkilenc éves nyírvajai huszár dalolását Kassán rögzítette Kodály 1916-ban.

3. kottapélda: Örzse belépője – Hány János, 1. kaland

Felhasznált irodalom

(a jegyzetekben nem, vagy csak röviden említett kiadványok)

Kodály Zoltán: Visszatekintés I–III. Sajtó alá rendezte Bónis Ferenc. Budapest: Argumentum, 2007.

Eősze László: Kodály Zoltán életének krónikája. Budapest: EMB, 2007.

Kodály Zoltán levelei. Szerk.: Legány Dezső. Budapest: Zeneműkiadó, 1982.

Bereczky J., Domokos M., Olsvai I., Paksa K., Szalay O.: Kodály Zoltán népdal-feldolgozásainak dallam- és szövegforrásai. Budapest: Zeneműkiadó, 1984.

Szalay Olga (szerk.): Száz magyar katonadal. Bartók Béla és Kodály Zoltán kiadatlan gyűjteménye, 1918. Budapest: Balassi Kiadó – MTA Zenetudományi Intézet, 2010.

Szalay Olga: Kodály, a népzene kutató és tudományos műhelye. Budapest: Akadémiai, 2004.

Szalay Olga–Rudasné Bajcsay Márta (szerk.): Kodály Zoltán nagyszalontai gyűjtése. Magyar Népköltési Gyűjtemény XV. kötet. Budapest: Balassi Kiadó – Magyar Néprajzi Társaság, 2001.

Bónis Ferenc: Élet-pálya – Kodály Zoltán. Budapest: Balassi Kiadó – Kodály Archívum, 2011.

Bartók Béla családi levelei. Szerk.: ifj. Bartók Béla. Budapest: Zeneműkiadó, 1981.